ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ.ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝ.ΤΑΝΤΙΝΟΣ

Ιδρυτης: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ
Διευθυντης: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ – ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1952

Ε.Υ.Α.της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΨΥΧΑΡΗ ΚΑΙ ΤΙΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ

Στὸ δημοσίευμα τοῦτο σκοπεύω νὰ δώσω μιὰν ὅσο γίνεται σύντομη ἀνάλυση τριῶν τελευταίων μελετῶν τοῦ Γάλλου καθηγητῆ καὶ ἐκλεκτοῦ φίλου τῆς Ἑλλάδας κ. André Mirambel. Οἱ μελέτες αὐτές, καθὼς μᾶς δίνουν μιὰ κριτικὴ θεώρηση τῶν νεοελληνικῶν σπουδῶν στὴ Γαλλία καὶ παράλληλα ἐξετάζουν ἱστορικὰ τὴν ἐπιστημονικὴ δραστηριότητα τοῦ Ψυχάρη, δὲν μπορεῖ, νομίζω, παρὰ νὰ ἐνδιαφέρουν ἕνα πλατύτερο διανοούμενο κοινό.

Ἡ Ἐθνικὴ Σχολὴ τῶν ζωντανῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν στὸ Παρίσι ἑόρτασε τὸ 1948 τὰ ἑκατὸν πενήντα χρόνια ἀπὸ τὴν ἵδρυσή της μὲ τὴν ἔκδοση ὀγκώδους τόμου ὅπου οἱ καθηγητὲς τῆς Σχολῆς σὲ εἰδικὰ ἄρθρα τους πραγματεύονται τὴν ἱστορία τῶν ἑδρῶν τους ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ἵδρυσης τῆς Σχολῆς ἕως σήμερα. Ὁ κ. A. Mirambel, πού, ὅπως εἶναι γνωστό, διδάσκει τὰ νέα ἑλληνικὰ στὴ Σχολὴ αὐτή, καταχώρησε στὸν τόμο τοῦτο («Cent-Cinquantenaire de l'Ecole des langues orientales», Paris, 1948) ἄρθρο (σελ. 75 - 94) μὲ τὸν τίτλο: Grec vulgaire (1819), puis grec moderne », ποὺ κυκλοφόρησε καὶ σὲ ἰδιαίτερο τεῦχος μὲ τὸν τίτλο: «Le grec moderne à l'Ecole Nationale des langues orientales».

Στὸ πρόγραμμα τῆς Σχολῆς, ποὺ εἶχε ἱδρυθῆ τὸ 1795, παρουσιάζεται γιὰ πρώτη φορὰ τὸ μάθημα τῆς λαϊκῆς ἑλληνικῆς γλώσσας στὰ 1800. Πρῶτος τὸ δίδαξε ὁ ἑλληνιστὴς d'Ansse de Villoison (1753 - 1805). Ξέρομε μάλιστα ὅτι τὸν πρῶτο ἐκεῖνο χρόνο τῆς διδασκαλίας του ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ἑρμηνεία τοῦ Γεωπονικοῦ τοῦ Ἀγαπίου Λάνδου (17. αἰ.) καὶ μὲ μιὰ παλιότερα τυπωμένη στὰ νέα ἑλληνικὰ μετάφραση ἀραβικῶν παραμυθιῶν. Μὲ τὸ θάτατο τοῦ Villoison (1805) διακόπτεται προσωρινὰ ἡ διδασκαλία τοῦ μαθήματός του. Ὁριστικὰ ἱδρύεται ἡ ἕδρα τῆς νέας ἑλληνικῆς στὰ 1819 μὲ καθηγητὴ τὸ Charles-Benoît Hase (1780 - 1864), ποὺ διδάσκει τὸ μάθημα στὴ Σχολὴ ἀπὸ τὸ 1815. Ἡ ἕδρα ἀπὸ τὸ 1838 ἕως τὸ θάνατο τοῦ Hase ὀνομάζεται «νέας ἑλληνικῆς γλώσσας καὶ ἑλληνικῆς παλαιογραφίας». Τὸ 1864 παίρνει ὁριστικὰ πιὰ τὸν τίτλο «νέας ἑλληνικῆς γλώσσας», ποὺ τὸν διατηρεῖ καὶ σήμερα.

Ἐξετάζοντας σύντομα ὁ κ. Mirambel τὴ συμβολὴ τοῦ κάθε καθηγητῆ παρατηρεῖ ὅτι ὁ Villoison μελετοῦσε στὰ μαθήματά του τὰ νέα ἑλληνικὰ σὲ συσχετισμὸ μὲ τὶς παλιότερες μορφὲς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας. Σχετικὰ μὲ τὴν προηγούμενη δράση του ξέρομε ὅτι ἀφοῦ ταξίδεψε γιὰ λόγους ἐπιστημονικοὺς στὴ Βενετία καὶ τὴ Βαϊμάρη, τοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία μαζὶ μὲ τὸ Γάλλο πρεσβευτὴ Choiseul-Gouffier νὰ ἔρθη στὶς χῶρες τῆς Ἀνατολῆς (1785-88) καὶ νὰ γνωρίση ἀπὸ κοντὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἐπισκέφτηκε συγκεκριμένα τὴν Κωνσταντινούπολη, τὴ Σμύρνη, τὴ Νάξο, τὴν Πάτμο, τὴν Ἀμοργό, τὴ Μυτιλήνη, τὸ Ἅγιον Ὄρος, τὴ Θεσσαλονίκη, τὴν Ἀθήνα, τὴν Κόρινθο, τὸ Ἄργος, τὴ Σπάρτη καὶ τὴν Τσακωνιά. Κατὰ τὴν παρατήρηση μάλιστα τοῦ κ. Mirambel, «οἱ ταξιδιωτικές του σημειώσεις»—πολλοὶ τόμοι στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Παρισιοῦ—ἀποτελοῦν ἕναν ἀπέραντο πίνακα συγκριτικὸ ἀνάμεσα στὴν ἀρχαία καὶ τὴ νέαν Ἑλλάδα, ποὺ καὶ σήμερα ἀξίζει νὰ μελετηθῆ. Πρέπει ἴσως μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ νὰ προσθέσω καὶ κάτι ποὺ δὲν τὸ ἀναφέρει στὴ μελέτη του ὁ κ. Mrambel: ὅτι ὁ Villoison ἤδη ἀπὸ τὸ 1796 δίδασκε τὰ ἑλληνικὰ στὸ Παρίσι. Ἀπὸ τὰ 1802 μάλιστα, ποὺ ἔγινε μέλος τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου, δίδαξε ἀρχαία καὶ νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ στὸ Κολλέγιο τῆς Γαλλίας.

Ὁ Hase (1780-1864), ποὺ δίδαξε στὴ Σχολὴ ἕως τὸ 1864, εἶχε ἐνδιαφερθῆ κοντὰ στ' ἄλλα καὶ γιὰ τὴ νεοελληνικὴ λαογραφία καὶ τὴ βυζαντινὴ γλῶσσα, ἰδίως γιὰ τὸ λεξιλόγιο ἀπὸ σημασιολογικὴ ἄποψη.

Ὁ διάδοχός του Brunet de Presle (1809-1875), ποὺ δίδαξε ἀπὸ τὸ 1864 ἕως τὸ 1875, εἶχε ἀσχοληθῆ ἰδιαίτερα μὲ τὴν παπυρολογία καὶ τὴ μεσαιωνικὴ ἱστορία.

Μὲ τὸ διάδοχο τοῦ προηγουμένου, τὸν Emm. Miller (1810 - 1887), ποὺ διδάσκει ἀπὸ τὸ 1875 ἕως τὸ 1887, προωθούμαστε σοβαρώτερα στὸ πεδίο τῶν μεσαιωνικῶν καὶ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ο. ΠΕΤΣΙΟΣ
Ε.Υ.Δ τηρ.κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

νεοελληνικῶν σπουδῶν. Γιατὶ ὁ Miller ὑπῆρξε ἐκδότης τῆς Συλλογῆς τῶν ἱστορικῶν τῶν σταυροφοριῶν (1875 καὶ 1881), Προδρομικῶν ποιημάτων, τοῦ Χρονικοῦ τῆς Κύπρου, τῶν ποιημάτων τοῦ Μανουὴλ Φιλῆ κ.ἄ.

Καθαυτὸ νεοελληνιστὴς ὑπῆρξε ὁ διάδοχος τοῦ Miller, ὁ Emile Legrand (1841-1904), ποὺ δίδαξε στὴ Σχολὴ ἀπὸ τὸ 1887 ἕως τὸ 1904, ἐπιστήμονας ποὺ ἡ συμβολή του στὴν πρόοδο τῶν νεοελληνικῶν σπουδῶν στάθηκε τεράστια (1).

Ἰδιαίτερα ἐξαίρει ὁ κ. Mirambel τὸ διάδοχο τοῦ Legrand, τὸ δικό μας Ψυχάρη (1854-1929), ποὺ δίδαξε στὴ Σχολὴ ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Legrand (1904) ἕως τὸ 1928. Καθὼς παρατηρεῖ ὁ κ. Mirambel, ἡ φιλολογικὴ καὶ γλωσσολογικὴ συγκρότηση τοῦ Ψυχάρη, ἡ διδασκαλία του στὴ Σχολὴ, τὸ ἐπιστημονικό του ἔργο, γαλλικὸ πάντα στὴ σκέψη καὶ πάρα πολλὲς φορὲς στὴ γλῶσσα, παρουσιάζουν τὸ ἐνδιαφέρον ὅτι τοῦ χρησίμευσε σὰ βάση γιὰ νὰ ὑψώση τὸ νεοελληνικὸ λογοτεχνικό του ἔργο. Ἡ σημασία τοῦ Ψυχάρη ὑπογραμμίζεται ἀκόμη καὶ γιὰ τὸ λόγον ὅτι ἐνδιαφέρθηκε γιὰ τὶς νεοελληνικὲς διαλεκτολογικὲς σπουδές, καθὼς καὶ γιὰ τὴ μελέτη τῶν σχέσεων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας τὴν ἐποχὴ τῆς Κοινῆς μὲ τὴν ἑβραϊκὴ καὶ τὴ λατινικὴ καὶ ἀργότερα μὲ τὶς ρωμανικές, τὶς σλαβικὲς γλῶσσες καὶ τὴν τουρκική.

Ὁ κ. Mirambel δὲν παραλείπει στὴ μελέτη του νὰ τονίση τὴ σημασία τῆς νέας ἑλληνικῆς γιὰ μιὰ βαθύτερη κατανόηση καὶ αὐτῆς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς. Ὑπογραμμίζει τὴ σημασία τῆς γνωριμίας μὲ τὴ μεσαιωνικὴ καὶ τὴ νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀκόμη προκειμένου νὰ ἐγκύψη κανεὶς σὲ μελέτες πάνω σὲ θέματα τῆς Βίβλου, σὲ μελέτες σημιτικὲς ἢ σὲ μελέτες πάνω στὶς νότιες σλαβικὲς γλῶσσες.

Μελετῶντας κατόπιν ὁ κ. Mirambel τὸ γλωσσικὸ ζήτημα στὴν Ἑλλάδα διαπιστώνει τὴν ὕπαρξη στὸν τόπο μας ποικίλων γραπτῶν γλωσσικῶν μορφῶν: τῆς ἀρχαϊστικῆς καθαρεύουσας, τῆς ἁπλῆς καθαρεύουσας, τῆς κοινῆς ὁμιλουμένης (ἂς ποῦμε, νεοδημοτικῆς), τῆς δημοτικῆς καὶ τῆς ἄκρας δημοτικῆς. Ἀνάμεσα στὶς δύο τελευταῖες γλωσσικὲς μορφὲς δὲ διαπιστώνει καμιὰν ὀργανικὴ διαφορά. Σχετικὰ μὲ τὴ διαμόρφωση τῆς νέας μας γλώσσας δέχεται ὅτι παλιότερες τάσεις καὶ νεωτερισμοὶ γίνονται αἰτία νὰ πάρη ἡ νέα ἑλληνικὴ τὴ σημερινή, τὴ δημοτικὴ φυσιογνωμία της στὸ διάστημα ἀνάμεσα στὸν ἕκτο καὶ τὸ δωδέκατον αἰῶνα. Ὅσο γι τὴ νεώτερή μας κοινὴ πιστεύει ὅτι παρου σιάζεται τουλάχιστο ἀπὸ τὸ δέκατον ἕ βδομον αἰῶνα καὶ μὲ ἀφετηρία τὰ νότι νεοελληνικὰ ἰδιώματα καὶ μὲ κάποιες ἀ ναπόφευκτες ἀλλαγές.

Στὸ τρίτο μέρος τῆς μελέτης του κάν λόγο γιὰ τὴν προσπάθεια ἡ δημοτική νὰ γίνη λογοτεχνικὴ γλῶσσα. Διακηρύσσε μάλιστα ὅτι ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶ να ἡ Ἑλλάδα γνώρισε μιὰ λογοτεχνικὴ ἀναγέννηση, ἀπόχτησε μεγάλους ποιητές ἀξιολόγους πεζογράφους καὶ δημιούργησε θέατρο· κ' εἶναι λυπηρό, προσθέτει, ποὺ δὲν ὑπάρχουν ἀρκετὲς μεταφράσεις ποὺ νὰ κάνουν τὴ λογοτεχνία αὐτὴ προσιτὴ στὸ κοινὸ τῆς Δύσης.

Λογίους ποὺ φιλοσόφησαν ἀληθινὰ στὴ νεώτερη Ἑλλάδα βρίσκει μᾶλλον ἀνάμεσα στοὺς ποιητὲς (Παλαμᾶς, Σικελιανός). Τιμᾶ ἰδιαίτερα τὴ συμβολὴ τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας στὸ διήγημα καὶ τὸ μυθιστόρημα καὶ προσθέτει: «Ἡ συγκομιδὴ τῆς λογοτεχνίας αὐτῆς σ' ὅ,τι ἐθνικὸ ἔχει, ἡ πρόσφατη ἀνανέωση τῆς τεχνικῆς στὰ λογοτεχνικὰ εἴδη, τῆς δίνουν τὴ θέση της μέσα στὴν εὐρωπαϊκὴ λογοτεχνία». Ἀναγνωρίζει συνάμα ὅτι «ἡ Ἑλλάδα πῆρε μέρος σὲ ὅλα τὰ λογοτεχνικὰ κινήματα ποὺ γνώρισε ἡ Εὐρώπη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ ρωμαντισμοῦ ἕως τὸ συμβολισμό.» Τέλος δέχεται ὅτι οἱ Νεοέλληνες συγγραφεῖς μπόρεσαν νὰ χρησιμοποιήσουν ὅλες τὶς ἀρετὲς μιᾶς νέας γλώσσας, ἀρετὲς ποὺ ἔδωσαν στὴ λογοτεχνία τους μιὰ δροσιὰ κ' ἕνα θέλγητρο ποὺ μαρτυροῦν τὴ ζωντάνια τῆς καλλιτεχνικῆς σκέψης στὴν Ἑλλάδα.

* * *

Σ' ἕνα δεύτερο ἄρθρο του δημοσιευμένο στὰ Annales de l'Université de Paris, Χρ. 20, ἀρ. 2, Ἀπρ.-Ἰουν. 1950, σ. 151-165, ὁ κ. Mirambel ἀσχολεῖται εἰδικώτερα μὲ τὸν Ψυχάρη καὶ τὶς νεοελληνικὲς σπουδὲς («Jean Psichari et les études néo helléniques»). Ἐδῶ ἐπιμένει περισσότερο στὸ γλωσσολόγο μελετητὴ τῆς νέας μας γλώσσας καὶ λιγώτερο στὸν ἀνανεωτὴ τῶν νεοελληνικῶν γραμμάτων, ἀφοῦ προηγουμένως μᾶς δώση μιὰ συντομώτατη ἱστορία τοῦ ἐνδιαφέροντος στὴ Γαλλία γιὰ τὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα πρὶν ἀπὸ τὴν ἵδρυση τῆς Σχολῆς τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν.

Ἀπὸ τὶς σχετικὲς πληροφορίες ἀξίζει νομίζω, νὰ σταχυολογήσω τὰ ἑπόμενα· Ἤδη ἀπὸ τὸ δέκατο τρίτον αἰῶνα ὑπῆρχε στὸ Παρίσι ἕνα «ἀνατολικὸ κολλέγιο», ὅπου φοιτοῦσαν νέοι ἀπὸ τὶς ἀνατολικὲς χῶρες καὶ μελετοῦσαν θεολογία μὲ τὴν πρόθεση νὰ κηρύξουν ἀργότερα μεταξὺ τῶν συμπατριωτῶν τους. Σχετικὴ μὲ τὸ ἔργο τοῦ κολλεγίου αὐτοῦ εἶναι καὶ ἡ προσπάθεια τοῦ πάπα Ἰννοκεντίου Γ (1205) νὰ σταλθοῦν στὶς ἑλληνικὲς χῶρες

1. Γιὰ τὸ Legrand καὶ τὸ ἔργο του ἔχει γράψει εἰδικὴ μελέτη ὁ μακαρίτης Hubert Pernot: Notice sur la vie et les oeuvres d'Emile Legrand (1906). Ὁ νεοελληνιστὴς H. Pernot (1870-1945) δίδαξε τὰ μεταγενέστερα καὶ νέα ἑλληνικὰ στὴ Σορμπόννη ὡς ἐντεταλμένος καθηγητὴς ἀπὸ τὸ 1912 καὶ ὡς τακτικὸς καθηγητὴς ἀπὸ τὸ 1930 ἕως τὸ 1938).

Ε.Υ.Δ.Ο.Ε.Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

λόγιοι γιὰ νὰ μελετήσουν τὴ γλῶσσα καὶ νὰ βοηθήσουν παράλληλα στὴν προσέγγιση τῶν ἐκκλησιῶν. Πράγματι δομινικανοὶ καὶ φραγκισκανοὶ ποὺ εἶναι ἐπίσκοποι στὴν Ἑλλάδα τὸ δέκατο τρίτο καὶ τὸ δέκατο τέταρτον αἰῶνα ἐνδιαφέρονται γιὰ λόγους προπαγανδιστικοὺς νὰ μάθουν τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ὁρισμένες τουλάχιστο ἀπὸ τὶς γραμματικὲς καὶ ὁρισμένα ἀπὸ τὰ λεξικὰ ποὺ συντάσσονται στοὺς ἑπόμενους αἰῶνες ὀφείλουν τὴ συγγραφή τους στὴν κατεύθυνση αὐτή. Τὸ δέκατο ἕβδομο πάλιν αἰῶνα ὁ Colbert ἵδρυσε (1669) στὴν Πόλη ἕνα σχολεῖο γιὰ διερμηνεῖς· κι' αὐτὸ τὸ σχολεῖο μεταφερμένο ἀργότερα (1700) στὸ Παρίσι γίνεται ἡ Ecole des Jeunes de langues, πρόδρομος τῆς σημερινῆς Σχολῆς τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν.

Τὴ μελέτη τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσας στὴ Γαλλία τὸ δέκατον ἕνατον αἰῶνα τὴν ἐνισχύουν καὶ ἡ φιλελληνικὴ κίνηση καὶ τὰ περιηγητικὰ ποὺ δημοσιεύονται καὶ ἡ συλλογὴ δημοτικῶν τραγουδιῶν τοῦ Φωριέλ, ποὺ εἶχε μεγάλη ἀπήχηση στὸ κοινό, ἀκόμη καὶ ἡ ἵδρυση στὴν Ἀθήνα τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς (1846), ποὺ ἐνισχύει καὶ νεοελληνικὰ ἐνδιαφέροντα. Σιγὰ-σιγὰ κινεῖται καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἑλληνιστῶν καὶ τῶν γλωσσολόγων πρὸς τὴ νέαν Ἑλλάδα καὶ τὴ γλῶσσα της. Τοῦ Legrand ἡ ἐκδοτικὴ καὶ ἡ ἄλλη δραστηριότητα ἐπηρεάζει γύρω στὰ 1885, ἀνάμεσα καὶ σ' ἄλλους παράγοντες, τὸν Ψυχάρη νὰ τραπῆ πρὸς τὴ μελέτη τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας. Ἤδη ἡ βυζαντινὴ καὶ ἡ νεοελληνικὴ φιλολογία ἔχουν κάπως προχωρήσει, μελετῶνται πάπυροι καὶ χειρόγραφα, συγγραφεῖς ἐκδίδονται, μελετητὲς ἔρχονται στὴν ἴδια τὴν Ἑλλάδα. Ἡ νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα γίνεται γνωστὴ καλύτερα. Ὁ Ψυχάρης, ποὺ ἔρχεται τώρα στὸ πεδίο τῶν νεοελληνικῶν μελετῶν, εἶναι καὶ ἐπιστήμονας καὶ λογοτέχνης καὶ ρήτορας καὶ μαχητικὸς συγγραφέας καὶ ἐκλαϊκευτής. Γράφει καὶ θὰ γράψη ἀναρίθμητες ἐπιστημονικὲς ἐργασίες ποὺ ἀναφέρονται στὴ βυζαντινὴ καὶ τὴ νεοελληνικὴ φιλολογία καὶ τὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία. Ὁ κ. Mirambel δίνει ἕναν χρονολογικὸ πίνακα τῶν ἐπιστημονικῶν δημοσιευμάτων τοῦ Ψυχάρη καὶ τονίζει ὅτι ὅταν ὁ Ψυχάρης ἀρχίζη τὴν ἐπιστημονικὴ συγγραφική του δραστηριότητα, ἐλάχιστες ἐργασίες ἔχουν γίνει στὸ πεδίο τῶν νεοελληνικῶν μελετῶν (Mullach, Wagner, Foy, Δέφφνερ, Morosi, Pellegrini, Κοραῆς, πρῶτες ἐργασίες Λάμπρου, Σάθα, Χατζιδάκι). Οἱ ἀξιολογώτερες ἐργασίες, καὶ μερικῶν ἀπὸ τοὺς παραπάνω καὶ ἄλλων (Krumbacher, Sophocles, Meyer, Thumb, Blass, Mayser, Hesseling, Γιάνναρη, Dieterich, Πολίτη, Pernot) θὰ ἔρθουν μετὰ τὴν ἐμφάνιση τοῦ Ψυχάρη.

Ὁ Ψυχάρης εἶναι μέσα στὴ Γαλλία ὁ πρῶτος γλωσσολόγος μελετητὴς στὸ πεδίο τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσας. Φιλόλογος καθαυτὸ δὲν εἶναι, ἀλλὰ χρησιμοποιεῖ τὴ φιλολογικὴ ἐπιστήμη γιὰ τὴ γλωσσολογία του. Μελετᾶ τὴ νέα γλῶσσα καθ' ἑαυτὴν καὶ ὄχι σὰν παράρτημα, νὰ ποῦμε, τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς. Καλλιεργεῖ τὴ φωνητική, ὄχι ὅμως τὴν πειραματικὴ φωνητική, ποὺ θὰ τὴν καλλιεργήση ὁ μαθητής του Pernot. Ἔχοντας ὡς παράδειγμα ὅ,τι γινόταν τότε στὸ πεδίο τῶν ρωμανικῶν γλωσσῶν, ζητᾶ νὰ καλλιεργήση τὴ διαλεκτολογία στὴ νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα, γιατὶ πιστεύει ὅτι δὲν πρέπει νὰ ξεκινήση κανεὶς ἀπὸ τὴν κοινὴ γλῶσσα, ἂν θέλη νὰ τοποθετήση τὴ νεοελληνικὴ μέσα στὴ δική της πραγματικότητα, ἀλλ' ἀπὸ τὶς διαλέκτους, ἀπὸ τὰ ἰδιώματα, ποὺ ἡ παραδοχή τους ἀπὸ μιὰ κοινωνία ἐθνικῶς καθορισμένη, ἡ διάδοσή τους ἢ ἡ ἀπόκρουσή τους κάτω ἀπὸ ὅρους ποὺ πρέπει νὰ καθοριστοῦν, σὲ κάνουν νὰ καταλάβης τί εἶναι «κοινὴ γλῶσσα».

Ὁ Ψυχάρης παράλληλα μελέτησε καὶ τὴν ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς: ἀσχολήθηκε μὲ ὁρισμένα βασικὰ γραμματικὰ ζητήματα τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ μελετηθῆ χωρὶς τὴ γνώση τῆς νεώτερης ἑλληνικῆς. Κι' ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἔβλεπε τὴ δημοτικὴ νέα ἑλληνικὴ ὡς φυσικὴ κληρονόμο τῆς ἀρχαίας, γι' αὐτὸ καὶ ἦταν δημοτικιστὴς καὶ ἀγωνίστηκε γιὰ τὴν καθιέρωσή της στὸ βίο τοῦ Ἔθνους.

* * *

Σὲ μιὰν ἄλλη μελέτη του μὲ τὸν τίτλο «La doctrine linguistique de Jean Psichari», δημοσιευμένη στὸ περιοδικὸ Nouvelle Clio, τόμ. 3 (1951), τεῦχ. 1, σ. 78 - 104, στὶς Βρυξέλλες, ἐξετάζει τὴ γλωσσικὴ θεωρία τοῦ Ψυχάρη ὁ κ. Mirambel. Ξεκινᾶ ὁ Γάλλος μελετητὴς ἀπὸ μιὰ πρώτη διαπίστωση: ὅτι τὸ γλωσσικό μας ζήτημα τίθεται ἀπὸ τὴν ἐπιστημονική του ἄποψη μόνο μὲ τὴν ἐμφάνιση τῆς ἐπιστημονικῆς δραστηριότητας τοῦ Ψυχάρη. Πρόκειται γιὰ ἕνα ζήτημα ποὺ στὴν ἀρχὴ εἶχε τεθῆ σὲ λογοτεχνικὸ πεδίο ἤδη ἀπὸ τὸν πρῶτον αἰῶνα π.Χ. καὶ ἀργότερα ξανὰ στὰ χρόνια τῆς δεύτερης σοφιστικῆς (Β' αἰ. μ. Χ.). Ἡ ρήξη μεταξὺ ἀρχαϊσμοῦ καὶ δημοτικισμοῦ συνεχίζεται σ' ὅλα τὰ κατόπιν χρόνια. Μέσα σ' ὁρισμένα κείμενα ἕως τὸ δέκατο πέμπτον αἰῶνα διαβλέπει κανεὶς νὰ προβάλλη ἡ δημοτική. Ἀλλὰ κυρίως στὴν περίοδο ἀπὸ τὸ δέκατο πέμπτον αἰῶνα ἕως τὶς ἀρχὲς τοῦ δεκάτου ἐνάτου μὲ τὴν ἐμφάνιση τῶν λογοτεχνικῶν κινημάτων στὴν Κύπρο, τὴ Ρόδο, τὴν Κρήτη, τὰ Ἰόνια νησιὰ γίνεται ἀποδεχτὴ ἡ δημοτικὴ τουλάχιστο στὴν ποιητικὴ χρήση. Στὴν πράξη τὸ ζήτημα ὑφίσταται πάντοτε, γιατὶ δὲν ἔχει τεθῆ μὲ συνείδηση τῆς πραγματικῆς του σημασίας. Θὰ τὸ θέση ὁ Ψυχάρης, ποὺ θὰ ζητήση νὰ ἁπλωθῆ ἡ δημοτικὴ χρήση καὶ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

στὸν πεζὸ λόγο, προσκομίζοντας ἐπιστημονικὰ ἐπιχειρήματα στὴν ἀντιμετώπιση τοῦ ζητήματος.

Γιὰ τὸν κ. Mirambel ἡ ψυχαρικὴ γλωσσικὴ θεωρία προβάλλει λιγώτερο σὰν ἕνα ἰδανικὸ καὶ περισσότερο σὰν ἕνας τρόπος γιὰ δράση, ποὺ ξεκινᾶ ἀπὸ μιὰν ἀρχὴ γιὰ νὰ καταλήξη σὲ κάτι συγκεκριμένο. Δὲν ξεχνᾶ ὁ κ. Mirambel ὅτι ὁ Ψυχάρης ἀρχίζει τὴ δραστηριότητά του σὲ μιὰν ἐποχὴ ποὺ τὸ ἐπιστημονικὸ πνεῦμα γενικευόταν καὶ διαπερνοῦσε ὅλα τὰ πεδία τῆς ἔρευνας. Γι' αὐτὸ καὶ εἶχε ἐπηρεαστῆ ἀπὸ τοὺς μεγάλους διανοητὲς τῆς δεύτερης πεντηκονταετίας τοῦ περασμένου αἰῶνα (1). Σωστὰ διαπιστώνει ὁ κ. Mirambel κάτι ποὺ καὶ ἐμεῖς τὸ διαπιστώνομε στὸ ἀνέκδοτο μικρὸ ἔργο μας γιὰ τὸν Ψυχάρη: ὅτι φτάνει τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ συγκριτικὴ γραμματικὴ ἔχει συγκροτηθῆ σὰν ἐπιστήμη, τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ γλῶσσα μελετᾶται καθ' ἑαυτὴν καὶ ποὺ τοποθετεῖται ξανὰ μέσα στὶς ἱστορικὲς συνθῆκες τῆς ἐξέλιξής της, τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ φιλολογία μεταμορφώνεται καὶ ποὺ ἡ ἔννοια τοῦ «φυσικοῦ νόμου» ἐπιβάλλεται μέσα στὴν ἔρευνα τῶν ἀνθρώπινων φαινομένων. Οἱ νεοελληνικὲς μελέτες καλλιεργοῦνται ἤδη ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα (2), ἀλλὰ ἡ μελέτη τῆς γλώσσας δὲ γινόταν ἀκόμη συστηματικά. Διαπερνᾶ τὸν Ψυχάρη ἡ ἰδέα τοῦ φυσικοῦ νόμου καὶ αὐτὴ τὸν κάνει νὰ προσκολλᾶται, ἱροκειμένου γιὰ ζητήματα γλώσσας, οὐσιαστικὰ σ' ὅ,τι εἶναι «φυσικό», σύμφωνο δηλ. μ' ἕνα νόμο καὶ νὰ ἀπομακρύνεται ἀπ' ὅ,τι εἶναι «τεχνητό», ὅ,τι ξεφεύγει ἀπὸ τὸ νόμο. Φυσικὸ συμπέρασμα: ὁ ἀναχρονισμὸς τῆς καθαρεύουσας καὶ ἡ ἀνάγκη ἀποκατάστασης τῆς δημοτικῆς. Ὁ Ψυχάρης δὲν κάνει σὰν τοὺς ἄλλους. Ἀντὶ νὰ καταφεύγη στὸ παρελθὸν ἐγκαταλείποντας τὸ παρόν, στήνει τὴ γέφυρα ποὺ ἑνώνει τὸ παρελθὸν μὲ τὴ σύγχρονη πραγματικότητα.

Ὁ Ψυχάρης προσέχει ἰδίως τὴ φωνητική, τὴ διαλεκτολογία καὶ τὸ λεξιλόγιο. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι μετὰ τὴ δημοσίευση τῶν πρώτων φωνητικῶν του ἐργασιῶν ἀρχίζει τὴ μελέτη τοῦ λεξιλογίου, τῆς κοινῆς γλώσσας καὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. Πολὺ σωστὴ εἶναι ἡ παρατήρηση τοῦ κ. Mirambel ὅτι «ὁ Ψυχάρης ἦταν φωνητικὸς ἀπὸ ἐσωτερικὴ κλίση, ἀπὸ ἀγάπη πρὸς τὸν κανόνα, πρὸς τὸ νόμο ποὺ κατευθύνει τὴν ἀρχὴ τῆς γλώσσας καὶ ἀκόμη ἐξ αἰτίας τῆς μόρφωσής του καὶ τῆς ἔλξης ποὺ ἀσκοῦσε πάνω του ἡ πειραματικὴ φωνητική, ποὺ μόλις εἶχε δημιουργηθῆ σὰν ἐπιστημονικὸς κλάδος». *Μοιραῖο ἐπακόλουθο ἦταν ὅτι τὴ φωνητικὴ θὰ βροῦμε νὰ παίρνη μέσα στὸ ἔργο τοῦ Ψυχάρη* τὴν ἑνότητα μιᾶς θεωρίας κι' αὐτὴν κυρίως ἐπικαλεῖται ὁ Ψυχάρης ὅταν θέλη νὰ πολεμήση τὴν καθαρεύουσα καὶ νὰ ὑπερασπιστῆ τὸ δημοτική. Ἀπὸ τὴ φωνητικὴ θὰ ὁδηγηθῆ ὁ Ψυχάρης στὴ διαλεκτολογία καὶ ἀπὸ τὴ μελέτη τῆς διαλεκτολογίας μπορεῖ καὶ καταλαβαίνει τί θὰ πῆ κοινὴ γλῶσσα, ποὺ τὴν καθιέρωσή της θὰ ἐπιζητήση.

Τὸ λεξιλόγιο ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τὸ μελετᾶ ὁ Ψυχάρης ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς ἐπαφῆς τῶν πολιτισμῶν καὶ τῶν ἐπιδράσεων. Καὶ ἡ μελέτη τοῦ λεξιλογίου τὸν ὁδηγεῖ ν' ἀποκρούση τὴ θεωρία τῶν καθαρευουσιάνων γιὰ αὐτόχθονες λέξεις. Ἔτσι δικαιώνει τὸ λεξιλόγιο τῆς δημοτικῆς, γιατὶ ἡ φωνητικὴ μιὰ λέξη, ἕναν ὅρο ποὺ ἔρχεται ἀπ' ἔξω τὸν προσαρμόζει καὶ τὸν ἀφομοιώνει.

Τρία εἶναι τώρα τὰ βασικά του κηρύγματα: 1) ἡ συνεχὴς ἐξέλιξη τῆς ἑλληνικῆς καὶ ἡ αὐστηρότητα τῶν φωνητικῶν νόμων, ποὺ αὐτοὶ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἐξοπλισμὸς τῆς γλώσσας· 2) ἡ ἀνάγκη νὰ συγκροτηθῆ μιὰ κοινὴ γλῶσσα πάνω σὲ στοιχεῖα ζωντανά, δηλ. σύμφωνα μὲ τοὺς φυσικοὺς νόμους· 3) ἡ ἀνάγκη νὰ ἑνοποιηθῆ ἡ γλῶσσα στὴν Ἑλλάδα μὲ ἀφετηρία τὴ δημοτικὴ χρήση.

Γιὰ τὸν Ψυχάρη ἡ γραμματικὴ δὲν εἶναι οὔτε μέσο οὔτε σκοπός· εἶναι τὸ θεμέλιο, ποὺ πάνω σ' αὐτὸ θὰ ὑψωθῆ κάθε λογοτεχνικὸ οἰκοδόμημα. Αὐτὸ ἀκριβῶς κήρυξε μὲ τὸ «Ταξίδι» του.

Ὁ Ψυχάρης σκέφτηκε πὼς ἡ δημοτικὴ ἔπρεπε νὰ κατακτήση τὶς θέσεις ποὺ κατεῖχε ἡ καθαρεύουσα. Δὲν ἀποκλείει νὰ χρησιμοποιηθοῦν καὶ λέξεις ἀρχαῖες, καὶ ξένες, φτάνει νὰ συμμορφωθοῦν μὲ τοὺς νόμους τῆς λαϊκῆς γλώσσας. Ἀκόμη καὶ τὰ διαλεχτικὰ στοιχεῖα δὲ θὰ ἦταν ἄχρηστα. Τὸ κήρυγμα τοῦ Ψυχάρη τὸ ἀποκρούουν ὄχι οἱ λογοτέχνες, ἀλλὰ οἱ φιλόλογοι. Ζητᾶ τὸ ἄπλωμα τῆς δημοτικῆς καὶ στὰ ἄλλα εἴδη τοῦ λόγου. Τὴ θέλει ἐθνικὴ γλῶσσα γιὰ νὰ μπορέση νὰ ἐκπαιδευτῆ τὸ Ἔθνος. Ἀπὸ τὰ 1910 ἡ ἐκπαιδευτικὴ πλευρὰ τοῦ ζητήματος ἀπασχολεῖ τὰ πνεύματα, ἀργότερα ἡ κοινωνική.

Μὲ τὴ θεωρία του ὁ Ψυχάρης ἀναγκάζει τοὺς ἀντιπάλους του νὰ μετατεθοῦν ἀπὸ τὸ αἰσθηματικὸ στὸ ἐπιστημονικὸ πεδίο. Ἡ ἄποψη πὼς ἡ προφορὰ δὲν ἄλλαξε πὼς ἡ γλῶσσα δὲν ἀλλάζει δὲν ὑποστηρίζεται πιά. Ὁ ἄδολος καθαρευουσιανισμὸς ἐξαφανίζεται. Ὁ δημοτικισμὸς ἁπλώνεται σ' ὅλα τὰ πεδία, μόνο ποὺ ἡ μιχτὴ γλῶσσα προβάλλει μὲ ποικίλες μορφὲς εἴτε ἀπὸ συμβιβαστικότητα τοῦ καθαρευουσιανισμοῦ εἴτε ἀπὸ ὀπportουνισμὸ τοῦ δη

1. Βλ. καὶ Ε. Κριαρᾶ: Ὁ Ψυχάρης καὶ ἡ ἐπίδραση ποὺ δέχτηκε ἀπὸ τὸ Ρενὰν καὶ τὸν Ταὶν (Ἀγγλο-ἑλληνικὴ Ἐπιθεώρηση, Σεπτ.-Ὀκτ. 1949, σ. 198-203).

2. Ὁ ἴδιος ὁ Ψυχάρης ἔχει ἀσχοληθῆ σὲ εἰδικὴ πραγματεία (τὸν ἐναρκτήριο του τοῦ 1904) μὲ τὶς μελέτες τῆς νέας ἑλληνικῆς στὴ Γαλλία τὸ 19. αἰῶνα (Ψυχάρη: Quelques travaux de linguistique, de philologie et de littérature helléniques, τόμ. Α', Παρίσι 1930).

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

μοτικισμοῦ. Σιγὰ-σιγὰ δημιουργεῖται ἡ ἀνάγκη μιᾶς κωδικοποίησης, ποὺ τὴ ζητοῦν οἱ φωτισμένοι δημοτικιστές.

Ἕν' ἀπὸ τὰ βασικὰ συμπεράσματα τῆς μελέτης τοῦ κ. Mirambel εἶναι τοῦτο: στὸ διάστημα τῆς μακρόχρονης ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας ὁ καθαρευουσιανισμός, ποὺ χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τὴ λογοτεχνία, ἀπορρίπτεται ἀργότερα ἀπὸ τὴν ἴδια, ἀλλ' ἡ ἀπόρριψη αὐτὴ δὲν ἔγινε συστηματικὴ παρὰ ἀπὸ τὴ μέρα ποὺ ἡ λογοτεχνία μπόρεσε νὰ βασιστῆ σὲ μιὰν ἐπιστημονικὴ θεωρία· κι' αὐτὴν τὴν ἔδωσε ὁ Ψυχάρης.

* * *

Εἶναι ἀληθινὰ ἀξιέπαινη ἡ ἀπόφαση τοῦ κ. Mirambel νὰ ἀσχοληθῆ μὲ τὴν ἀντικειμενικότητα καὶ τὴν ἐπιστημοσύνη ποὺ τὸν διακρίνουν μὲ θέματα ποὺ ἔχουν καὶ γενικώτερο βέβαια ἐπιστημονικὸ ἐνδιαφέρον, ἀλλὰ ποὺ ἐνδιαφέρουν ἀπόλυτα, νομίζω, καὶ τὸν Ἕλληνα διανοούμενο, μιὰ ποὺ σχετίζονται μὲ τὴ διδασκαλία τῆς νέας μας γλώσσας σὲ μιὰ χώρα μὲ τὴν ὁποία τόσοι πνευματικοὶ δεσμοὶ μᾶς συνδέουν· ἀκόμη γιατὶ θέλησε νὰ ἀσχοληθῆ καὶ μὲ μιὰ δυνατὴ προσωπικότητα, τὸ δάσκαλό του Ψυχάρη [1], ποὺ ἀνήκει βέβαια καὶ στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴ Γαλλία, ἀλλὰ ποὺ εἶναι μιὰ προσωπικότητα μὲ βασικὴ σημασία μέσα στὴ δική μας νεώτερη πνευματικὴ ἱστορία, καὶ νὰ μᾶς φωτίση πλευρές της ποὺ συνήθως ἐμεῖς δὲν τὶς προσέχομε.

Ε. ΚΡΙΑΡΑΣ

1. Ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ κ. Mirambel ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Ψυχάρη καὶ διάδοχός του στὴν ἕδρα τῆς Σχολῆς ἀνατολικῶν γλωσσῶν ἀπὸ τὸ 1929. Παράλληλα διδάσκει ἀπὸ τὸ 1938 ὡς ἐντεταλμένος καθηγητὴς τὴ μεταγενέστερη καὶ νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ φιλολογία στὴ Σορμπόννη καὶ διευθύνει τὸ Βυζαντινὸ καὶ νεοελληνικὸ Ἰνστιτοῦτο της (ἱδρυμένο ὡς Νεοελληνικὸ Ἰνστιτοῦτο τὸ 1919). Ἐκεῖ διδάσκει ἐπίσης ἀπὸ πολλὰ χρόνια ὡς lectrice, θεραπεύοντας συνάμα τὴ φιλοσοφία καὶ τὸ νέα ἑλληνικά, ἐκλεκτὴ Ἑλληνίδα, ἡ δις Πολύμνια Λάσκαρη.

ΣΤΗΝ ΠΑΝΑΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΥΣΙΩΤΙΣΣΑ

Τί νὰ σοῦ φέρω σένανε,
κυριὰ μεγαλομάτα;
Σ' ἔχει στολίσει ἡ ἐρημιὰ
μὲ μάηδες στὴ στέγη, μὲ πλαγιὲς
γεμάτες ἄρωμα, κουδούνια...
Κάτω ἀπ' τὸ μοναστήρι σου
σοῦ τραγουδάει τὶς λυγερὲς
στροφὲς του τὸ ποτάμι,
καὶ τὸ φεγγάρι ἀπὸ ψηλὰ
ποὺ βγαίνει ἀπ' τὴν κορφὴ
καὶ ταξιδεύει τὴν ψυχή μου
στ' ὄνειρό μου...
Στὴν ἄκρη τοῦ γκρεμνοῦ
κι' ἀπάνω σου βιγλάτορες
τοῦ Καραϊσκάκη σου οἱ Πύργοι...
Τί νὰ σοῦ φέρω σένανε,
Προυσιώτισσα κυρά;
Τί μπιχλιμπίδια, χαϊμαλιά...
Ποιὰ ἀσήμια στίχους λυρικοὺς
ὅλο φωτιὰ
σὰν τὸν Καραϊσκάκη...
Μὲ τοὺς χωριάτες σου
στὸν πλάτανο
θὰ τραγουδήσω
θὰ χορέψω στὸ παγγύρι.

Ἄϊ, θὰ μυρίζεις ἔλατο, θυμάρι καὶ
Χαμηλοβλεπούσα, [κερήθρα.
μαντηλούσα μου,
χωριάτισσα ξανθιά, μελαχροινή...
Ἀκλούθησα τ' ἀχνάρια σου
μέσα ἀπ' τὰ σκίνα, τὰ κλαριά,
μέσα ἀπ' τὴ Μακρυὰ Λογγὰ
μὲ τὰ πλατάνια, τὰ νερά σου καὶ τ'
[ἀηδόνια...
Ἀκλούθησα τ' ἀχνάρια σου
πὰ στὸ γκρεμνό,
εἶδα π' ἀνέβηκες φτερόποδη
στὸ βράχο, πιὸ ψηλὰ
στὴ ράχη του ποὺ τρύπησες
τὴν ἄγρια πέτρα κ' ἦρθες στὸν Προυσό...
Κ' ἦρθα τὸ χάραμα —
εἶχαν στολιστεῖ τὰ θάμνα σου,
τὰ λούλουδα μὲ τῆς αὐγῆς
τὰ κεχριμπαρένια δάκρυα —
Τοῦ στίχου μου τ' ἀγνὸ κερὶ
μπρὸς στὴν εἰκόνα σου νὰ κάψω...
Βοήθησέ με ν' ἀνεβῶ
στ' ἀτέλειωτα ἀνηφόρια σου,
βοήθησέ με νὰ διαβῶ
τὴν ταραχὴ τοῦ αἰώνα μας...

ΑΣΚΡΑΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008